
ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ

ПРИКАЗ

УДК: 930.85(497.11)“18/19“

Светлана Е. Томић*

Алфа БК универзитет

Факултет за стране језике

**НЕДА КОВАЧЕВИЋ БЕОГРАДСКИ СПОМЕНАРНИК:
ПУТОВАЊЕ СРПСКОМ ИСТОРИЈОМ ПУТЕМ
СПОМЕНИКА У БЕОГРАДУ (БЕОГРАД: НЕДА
КОВАЧЕВИЋ, 2016)**

Књига Неде Ковачевић *Београдски споменарник: путовање српском историјом путем споменика у Београду* доноси списак и фотографије споменика личности у Београду које је ауторка на почетку 21. века хтела да сачува за будућа покољења. Осим листе и фотографија, у књизи се, уколико су били доступни, налазе и подаци о месту споменика, дате су сажете биографске информације о личностима, неретко је записана нека изрека или мисао тих важних особа или људи који су их познавали.

Жанровски ова књига може да се одреди као албум, она чува сећање на значајне историјске личности једног града. Ово дело истовремено представља и несвакидашњи историјски приручник. Ауторка је прикупила и приказала квантитиван обим једне посебне врсте споменичке културе Београда. Неда Ковачевић је систематски, азбучним редом, регистровала меморијално наслеђе Београда. У три дела књиге она приказује споменике личности на отвореном и затвореном јавном простору. Зато, осим споменика које срећемо на градским

---

* svetlana.tomic@alfa.edu.rs

трговима, улицама, парковима, двориштима школа итд, у овој књизи налазимо и споменике који се чувају у ходницима и просторијама важних државних институција (407). У другом делу књиге представљени су споменици значајних личности који се налазе на гробљима (30), а у трећем, завршном поглављу, пописани су нестали споменици (41). Након тих делова следи списак (индекс) вајара, који помаже да се прати заступљеност одређених уметника и уметница, и присутност различитих уметничких стилова. Бројчани преглед је импресиван, али треба поставити питање шта нам и колико више ти бројеви говоре када се сагледају значења самих споменика. Другим речима, одговор на то питање помоћи ће да разумемо зашто је ова књига важна.

Споменици су део јавног памћења а у историји српске културе споменици значајним личностима датирају из 19. века. Овакве скулптуре нераздвајан су део политичке еманципације и развоја тржишта, у кључним моментима историје они мобилишу културну јавност. Проучаваоци јавног памћења истичу да су „споменици попут дубоког гласа политичког хора“, „активан су извор текућих дискусија и деловања“. И тек када имамо овакав збир споменика личности можемо да тумачимо мапу централних и периферних споменичких симбола, да одмеравамо политичке струје, и разумемо поруке које нам преносе. Тек оваква сума омогућава да схватимо улогу неких споменика у интерактивном односу простора и окружења и осетимо њихове мене кроз историју. Такав је, рецимо, споменик кнезу Михаилу на Тргу републике.

Ова студија представља важан извор информација о историји и култури Београда. У неким случајевима, на пример поводом неодобравања постављања споменика деспота Стефана Лазаревића на Калемегдан, Неда Ковачевић помаже да се реконструише сукоб конзервативних и модерних уметника. Осим тога, она открива мање познате детаље о историји отпора грађана према затирању свог наслеђа. Може се издвојити и други пример таквог деловања појединаца. То је споменик „Помирење“, који се односи на покушај превазилажења династичких сукоба између породице Карађорђевић и Обреновић. Тај споменик је данас још увек изолован у специфичном простору, налази се ван шире јавности. Несумњиво је да ће информације које је Неда Ковачевић изнела чинити важну спону у расветљавању мање познате идеје о свечаном обележавању стогодишњице српског устанка, 1904. године. Сасвим је могуће да је споменик „Помирење“ имао дужу историју због чега би ваљало даље истражити ово питање. На пример, о тој иницијативи као властитом пројекту из јесени 1901. године писао је Чедомил Мијатовић у *Успоменама балканског дипломате*, где је напоменуо, као један од главних циљева прославе стогодишњице српског устанка планираног за 1904.

годину, преображај негативног имица краља Александра Обреновића у јавности (Мијатовић 2008: 144).

У неким случајевима може се пратити историјат проблематичних локација. У том контексту, пример постављања споменика Вуку Караџићу веома је илустративан. Књига Неде Ковачевић такође показује да је значај неких личности остао ограничен и сведен на периферију градске историје. Споменици на гробљима нам сугеришу да културна политика није спремна да коригује или ревидира неке оцене из прошлости. Од бројних, навешћу споменике веома значајним личностима – Велимиру Теодоровићу и Драгутину Ј. Или(ј)ћу.

Читаоце може да изненади концентрација скулптура посвећених народним херојима и херојкама из Другог светског рата, у времену које је уследило после социјалистичке оријентације. То је заправо важно сведочанство о томе колико је међу нама живо и присутно антифашистичко политичко наслеђе. Такође, незанемарљив број споменика посвећених иностраним писцима, музичарима, и политичарима преноси поруке о усвајању значаја и поштовања културних утицаја других земаља.

Треба приметити да неке личности из домаће историје имају више споменика. У бројчаној доминацији предњачи Бранислав Нушић. У граду има укупно шест његових споменика, док по пет таквих обележја припадају краљу Александру Карађорђевићу, Доситеју, Његошу, Николи Тесли и Јосифу Панчићу.

Наравно, треба уочити и издвојити потребу за кориговањем насиља политике представљања према женама. Иако многи историјски извори документују постојање значајног броја жена у српском друштву, њихових споменика има веома мало. У односу на 437 споменика, само 39 је посвећено женама. То значи да се ни десет посто жена не налази у јавном памћењу града. Највише има споменика палим боркињама у Другом светском рату, потом следе лекарке и глумице, чији су споменици недавно постављени. Премда смо и у 19. веку имали не баш тако мали број жена које су биле одликоване високим државним признањима, и премда међу њима није неважан број иностраних жена које су и те како помогле српско друштво, споменичка укупност показује да смо избрисали сећање на њих и да ће засигурно проћи још доста времена док се не избалансира однос између културног капитала и културног канона. У том смислу, књига Неде Ковачевић може да послужи као поуздано полазиште за ревизију и надоградњу јавног сећања.

Цитати личности су додатна драж ове књиге, они откривају неке мање познате детаље о личностима, што је случај, на пример, са Исидором Секулић. Они својим обимом не заузимају велик део овог албума, а свакако могу да буду

користан материјал за проучавање биографије славних личности из прошлости али и интермедијалне концепције књиге. Цитати значајних људи бирани су пажљиво, они имају вишу улогу осим подсећања на карактер личности из прошлости. Те речи одражавају етос ауторке, оне омогућавају да се реконструише идејна нит ове књиге.

Које то поруке, данас, у време веома дугачке и тешке транзиције, када су урушене основне вредности друштва, преноси Неда Ковачевић, награђивана књижевница, блогерка, ауторка документарних филмова која воли да истражује прошлост и да је приближи на популаран начин? Да ли постоје неке мисли које су жижа овог албума? У којој мери су одабрана размишљања успела да пренесу аутентичност личности са споменика? Погледајмо којим темама избор цитата ствара везу између личности споменика и ауторке са једне стране, и прошлих људи и садашњих читалаца, са друге стране. Потреба за самопоуздањем и самокритиком, тежња ка савршенству, марљивост и истрајност, снага идеала, светлост изнутра и духовни иметак суочавају се са српским „карциномом политике“, борбом за слободом и борбом за демократијом. Ови цитати такође показују да су појединац и његово друштво, попут сећања, неодвојиви, да је сваки чин памћења прожет неким друштвеним чиниоцима.

Неда Ковачевић обликовала је један пионирски подухват. С обзиром да је ова књига тек први том од укуно предвиђена три наставка, тек нас чека потпуније сагледавање њеног истраживачког захвата. Несумњиво је да ће *Београдски споменарник: путовање српском историјом путем споменика у Београду* постати незаобилазан приручник разумевања прошлости престонице. Било би добро ако би у ново издање књиге ауторка укључила две ствари. Листа споменика олакшала би коришћење књиге, а мапа споменика визуелно би помогла уочавање геотранспарентне фузије града и његових културних симбола из прошлости.

Реч која је одабрана за наслов књиге, „споменарник“, домишљата је кованица којом се спајају и обједињују суштинска значења жанра албума: то је истовремено „споменар“ и „спремник“. Студија Неде Ковачевић помаже да се оствари примарни циљ албума, а то је чување успомена на значајне личности из прошлости Београда. Самом материјом она чини још више: подстиче на размишљања о односу културног капитала и идеолошких избора, цензуре, насиља, отпора грађанства и указује на потребе испитивања, у неким случајевима и ревизије јавног памћења. Завршна листа о порушеним и украденим споменицима, или оним уклоњеним, провоцира и нека друга питања: које све споменике нисмо поставили и изградили; и зашто, шта нас у томе, данас, истински спречава.

Датум пријема: 4.10.2016.

Датум исправки: /

Датум одобрења: 21.10.2016.